

STIKONFERANSEN 2015

VI SETTER STIEN PÅ DAGSORDEN
- HISTORISK, I NÅTID OG FRAMTID

.....

17. – 18. MARS

QUALITY HOTEL EXPO, FORNEBU

.....

- PROGRAM
- DELTAKERLISTE
- SAMMENDRAG INNLEDNINGER

PROGRAM

Tirsdag 17. mars

- 11.00 Møteleder: Steinar Saghaug, FL
Kulturinnslag, Veslemøy Solberg og Sven Ohrvik
- 11.05 STIen - friluftslivets viktigste anlegg.
Klima- og miljøminister Tine Sundtoft.
Forberedte spørsmål
- 11.30 STIen blir til mens du går.
Ingun Grimstad Klepp, Statens institutt for forbruksforskning
- 12.00 Kulturinnslag, Veslemøy Solberg og Sven Ohrvik
- 12.15 Utstillingsvandring og lunsj

STIen i jus og plan

- 13.30 Kulturinnslag, Veslemøy Solberg og Sven Ohrvik
- 13.35 STIens rettsvern. Hvor langt rekker reglene om hevd og sedvane. Hva med allemannsretten og friluftsløven? Nødhjelp for utrydningstruede STIer. Fremgangsmåte ved etablering av nye STIer, og verktøy for sikring av STIer gjennom kommuneplan og reguleringsplan.
Marianne Reusch, allemannsretten.no
- 15.00 Fra verdikartlegging til STI- og løypeplaner.
Nils Yngve Berg, Miljødirektoratet
- 15.30 Fra rullebane til turveg - om planlegging for gående på Fornebu.
Pedro Ardila, Bærum kommune
- 15.45 Befaring Fornebu

STIens aktivitets- og opplevelsesmuligheter

- 17.00 Møteleder: Marianne Sanderud, FL
STIsatsinga - en pilar i aktivitetsdelen av Friluftslivets År. Anne-Mari Planke, Den Norske Turistforening
- 17.15 Turskiltprosjektet.
Unn Dehlen, Gjensidigestiftelsen
- 17.30 Opptur. Kristin Oftedal, Den Norske Turistforening
- 17.40 Grønne turer - turorientering på STI.
Lasse Arnesen, Norges orienteringsforbund
- 17.50 Naturlos - trygge turer med spennende innhold.
Per Svein Holte, Midt-Agder Friluftsråd
- 18.00 Kåseri om STIens betydning. Øystein Dahle
- 20.00 Middag

Onsdag 18. mars

Tilrettelegging av STler

-
-
- 08.30 Møteleder: Anne Mari Aamelfot Hjelle, DNT
STlens opplevelseskvaliteter.
- 09.00 Annette Bischoff, Høgskolen i Telemark
Turveier for alle; om tilrettelegging for fler-
bruk i Tromsømarka.
- 09.20 Henrik Romsaas, Tromsø kommune
STlen til kulturminnene. Birger Nesholen,
Norsk Skogfinsk Museum
- 09.40 Bruk av stein i restaurering av STlar og
gamle ferdsløyper. Erfaring med bruk av
kompetanse frå Nepal.
- 10.00 Anne Rudsengen, Statens naturoppsyn
Den enkle STlen. Dag Olav Brækkan,
DNT Oslo og Omegn
- 10.30 Pause
-

Hjelpe- og virkemidler i STlarbeidet

-
- 11.00 Møteleder: Nils Øveraas, DNT
Grunneier - en samarbeidspart? Nils Bøhn,
Norges skogeierforbund
- 11.20 STler rett i kartet. Nils Flakstad,
Statens Kartverk
- 11.40 Merkehandboka - oppskriftsboka for alle
STlbyggere. Anne Mari Aamelfot Hjelle,
Den Norske Turistforening
- 12.00 Er det noen som bruker alle STlene? - Om
telling og effekt målinger.
Vegard Gundersen, Norsk institutt for
naturforskning
- 12.30 Om å gå seg vill langs oppgatte STler
Frode Flemsæter, Norsk bygdeforskning
- 13.00 STlen videre. Oppsummering og tanker om
videre STIsatsing. Anne-Mari Planke, DNT
og Morten Dåsnes, FL
- 13.15 Lunsj

STlen - en grønn tråd gjennom Friluftslivets år

DELTAKERLISTE

Etternavn, Fornavn	Arbeidssted
Aal, Nils	Statskog SF
Alnæs, Tom	Fredrikstad kommune
Andersen, Stein	Vestby kommune
Andresen, Helle	DNT
Arnesen, Heidi	Trondheim bydrift
Arnkværn, Erik	Bærum Turlag
Arnkværn, Rigmor	Bærum Natur- og Friluftsråd
Arntzen, Karin	Telemark Turistforening
Bakkhaug, Bjørn Ingolf	Inderøy kommune
Barkenes, Veslemøy Rue	Gjensidigestiftelsen
Berget, Trond	Syklistenes Landsforening
Bitustøl, Åse	Riksantikvaren
Bjørge, Johnny	Bergen og Hordaland turlag
Bloch-Hoell, Nils	DNT
Bobinska, Kinga	Hemsedal kommune
Bolsønes, Anne Olsen	Molde og Romsdal Turistforening
Borge, Eivind Høstmark	FNF Troms
Brandsdal, Jan Robert	Bergen kommune
Bredeli, Ingbjørn	FNF Møre og Romsdal
Brekke, Ole Henrik	DNT Oslo og Omegn
Brunborg-Næss, Louise	DNT/Riksantikvaren
Buck, Ingrid	Lier kommune, Kultur og Fritid
Bugge, Helene	Bad, Park, Idrett
Byremo, Randi	Friluftsrådet for Lindesnesregionen
Bø, Sindre	Ryfylke Friluftsråd
Bårnes, Ole B.	Telemark fylkeskommune
Conradi, Marte	Høyanger
Dahl, Geir	Kartverket
Dahle, Elisabeth	FNF Sogn og Fjordane
Danielsen, Åsa	Fredrikstad kommune
Dannevig, Øivind	Klima- og miljødepartementet
Didriksen, Sverre	Openstreetmap
Eggen, Knut	Engerdal og Trysil Turlag
Eide, Mildri Een	Oppland fylkeskommune
Eidsheim, Roald	Rekkje Stiutvikling
Eiklid, Tuva	Oppland fylkeskommune
Elvehøy, Inger Lise	DNT Eiverum
Fenne, Øyvind	Molde og Romsdals Turistforening
Fjone, Haakon	Ullensaker kommune
Flataker, Knut Erling	Trondheimsregionens friluftsråd
Forsbak, Helle	Nordeca
Fossgard, Knut	Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Fossli, Ole Morten	FNF Oppland
Fredman, Peter	NMBU
Fremo, Ola	Friluftsrådet Nordmøre og Romsdal

Fremstad, Tom	Oslo og Omland Friluftsråd
Furuseth, Inger Petrine Kr.	Kartverket
Gotaas, Lars	Hedmark fylkeskommune
Grenne, Helge	Trondheim kommune
Gulliksen, Inger-Marie	Oslofjordens Friluftsråd
Gundersen, Svenn-Arne	Lofoten Turlag
Gøtterup, Thorsten	Rogaland fylkeskommune
Hagen, Gudrun	Nordland fylkeskommune
Halvorsen, Emily	FNF Rogaland
Hansen, Bjørn Egil	Turskiltprosjektet, Gjensidigestiftelsen/DNT
Hansen, Kjell	Miljødirektoratet
Hansen, Liv-Marit	Oslofjordens Friluftsråd
Haukås, May Britt	Friluftsrådet for Ålesund og omland
Havik, Lise	DNT Oslo og Omegn
Hella, Asle	NRK/UT.no
Hepsø, Carina A.	Trondheimsregionens friluftsråd
Hervland, Torstein	Naturvernforbundet i Hedmark
Hille, Bjørn	Jæren friluftsråd
Hval, Johan	Oslo og Omland Friluftsråd
Høyberg, Pål Henry	Friluftsrådet for Ålesund og omland
Irgens, Berit	Bodø og Omegns Turistforening
Isdal, Kjersti	NLR/ Lofoten friluftsråd
Jahnsen, Inger Sofie	Ås Turlag, DNT Oslo og Omegn
Jensen, Pål Erik	Østfold fylkeskommune
Jodalen, Helge	DNT Vansjø
Johansen, Hilde-Beate	Røst kommune
Johansen, Ninette	Moskenes kommune
Johansen, William	SafeZone AS
Johanson, Trond	Kristiansand kommune
Johre, Ida Charlotte	Re kommune/kulturtjenesten
Karlsen, Bjørnar R.	Førde kommune
Kavli, Ingvild	Oslo og Omland Friluftsråd
Kihle, Kristian	Kartverket
Kilde, Ingrid	Friluftsrådernes Landsforbund
Kittelsen, Aud Irene	Vinje Kommune
Kleiveland, Endre	Den Norske Turistforening
Knive, Eirik	Hordaland fylkeskommune
Kosaka, Sukenobu	Ås kommune
Kristiansen, Lena	Finnmarkseiendommen
Kristiansen, Siv Ellen	Re kommune/kulturtjenesten
Krokan, Torgeir	Trondheim bydrift
Kvassheim Geir	Haugesund Turistforening
Kverneland, Erik	Stavanger Turistforening
Kvæstad, Martin	Ås kommune
Larsen, Astrid	Friluftsrådet Vest
Larsen, Bjørn Bjerke	Tjøme kommune
Larsen, Erik Steen	Time kommune
Larsen, Tom Reese	Oslo kommune, Bymiljøetaten

Lassen, Bård Andreas	Vest-Agder fylkeskommune
Lian, Lise-Berith	Friluftsrådenes Landsforbund
Lillebø, Magnus	Moskenes kommune
Lindbäck-Larsen, Dag	Bærum Turlag
Liseth, Ingrid	Ringerike kommune, Miljø & Areal
Ljungström, Annika	Oslofjordens Friluftsråd
Lutnæs, Gunhild	Fylkesmannen i Finnmark
Løfgren, Roger	
Løvold, Martine	Klima- og miljødepartementet
Marthinsen, Ida	Vestby kommune
Maske, Julie	Fjell og Vidde
Meland Rød, Anja	Vestvågøy kommune
Melbø, Marte	Friluftsrådet Nordmøre og Romsdal
Mollestad, Elin Enger	DNT Gjøvik & Omegn
Momrak-Haugan, Aslak	Fyresdal Kommune
Myhre, Åsmund	Telemark Turistforening
Nesland, Silje	Oppegård kommune
Nilsen, Jarle	Den Norske Turistforening
Nilsson, Magnus	Bymiljøetaten, Oslo kommune
Nordberg, Kjersti	Levanger kommune
Nordbø, Knut	Arendal kommune
Nordnes, Per	Vev-Al-Plast AS
Nybo, Jan Olav	Oslo kommune, Bymiljøetaten
Nysæther Frantzen, Hilde	Ål kommune
Odden, Mats	Ås kommune
Olsen, Monika	Ytre Hvaler nasjonalpark/Fylkesmannen i Østfold
Opdal, Ingrid Beate	Oslo kommune Bymiljøetaten
Oppenheim, Florence	Tidningen Utemiljø
Pedersen, Martin	Helgeland friluftsråd
Pettersen, Axel	Akershus fylkeskommune
Pettersen, Dag Helland	Turkameratene Nittedal Turlag
Raad, Ole Erik	SafeZone AS
Reiten, Jan Erik	DNT Oslo og Omegn
Resch, Finn	Porsgrunn kommune
Restad-Hvalby, Cathrine	Oslofjordens Friluftsråd
Richter, Aase	Fylkesmannen i Østfold
Riiber, Gunhild	Frøya Turlag
Ringstad, Øivind	Fredrikstad kommune
Roll, Anne-Margrethe	Ofoten
Rotnes, Øyvind	Sandefjord kommune, park og idrett
Rüsing, Eiler	Oppegård Turlag
Rødvik, Ulf	FNF Vestfold
Røising, Jan	Trondheim Bydrift, Trondheim kommune
Rønning, Vigdis	Helse- og omsorgsdepartementet
Saltnes, Odd-Bjørn	Friluftsrådet Vest
Sandberg, Staffan	FNF Nord-Trøndelag
Sandvoll, Hans Olav	Ryfylke Friluftsråd
Sandøy, Anne Jorunn	Aukra kommune

Sandøy, Ragnhild	Ofoten friluftsråd
Semb, Kjell-Henrik	Porsgrunn kommune
Sjøvaag, Terje	Grenland landbrukskontor
Skeie, Margrethe Fønhus	Student
Skjeseth, Margrete Ruud	Hamar og Hedemarken Turistforening
Skogedal, Ole	DNT Oslo og Omegn
Skoglund, Toril	Troms fylkeskommune
Skoglund, Torkel	Statskog
Sletten, Harald	Statens naturoppsyn, Miljødirektoratet
Smedshaug, Erlend	Klima- og miljødepartementet
Solbakken, Dag	Asker kommune, Natur og idrett
Steen, Karianne	Lofoten friluftsråd
Stene, Kristine O.	Miljødirektoratet
Strømman, Even	Nordeca
Strømskag, Kristin	Frøya kommune
Svensson, Daniel	Kungliga Tekniska Högskolan
Svensson, Rune	Oslofjordens Friluftsråd
Sølvberg, Marit Glæstad	Levanger kommune
Sølyst, Monica	Faun Naturforvaltning AS
Thorsen, Nils	FNF Vestby
Thorstensen, Tom Egil	Løypesjef LoT.
Tibballs, Anne	Høgskulen i Sogn og Fjordane
Tingvoll, Hugo	Nord-Troms Friluftsråd
Tjønntveit , Olav	Pensjonist
Tollefsen, Christian	Gjensidigestiftelsen
Torgersen, Torleiv	Ål og Gol kommune
Torjussen, Cathrine	Vestby kommune
Trædal, Tonje Ramse	Åmli kommune
Ullén, Dan	Nordeca
Utne, Eirik	Meland kommune
Utne, Kjersti	Klæbu kommune
Vale, Lill Susan R.	Vest-Telemark Næringsutvikling AS
Vatn, Trond	DNT Valdres
Vetti, Geirr	Luster, Skjolden
Wollertsen, Anne Gallefos	DNT Drammen og Omegn
Zetterstrøm, Jeanette	DNT Drammen og Omegn
Æsøy, Tove Charlotte	Aukra kommune
Øien, Geir Myhr	Kartverket
Ånensen, Ådne	Ryfylke Friluftsråd

INNLEDERE OG ARRANGØRER

Etternavn, Fornavn	Arbeidssted
Ardila, Pedro	Bærum kommune
Arnesen, Lasse	Norges orienteringsforbund
Berg, Nils Yngve	Miljødirektoratet
Bischoff, Annette	Høgskolen i Telemark
Brækkan, Dag Olav	DNT Oslo og Omegn
Bøhn, Nils	Norges skogeierforbund
Dahle, Øystein	Pensjonist
Dehlen, Unn	Gjensidigestiftelsen
Dåsnes, Morten	Friluftsrådernes Landsforbund
Flakstad, Nils	Statens Kartverk
Flemsæter, Frode	Norsk bygdeforskning
Gundersen, Vegard	Norsk institutt for naturforskning
Hjelle, Anne Mari Aamelfot	Den Norske Turistforening
Holte, Per Svein	Midt-Agder Friluftsråd
Klepp, Ingun Grimstad	Statens Institutt for Forbruksforskning
Nesholen, Birger	Norsk Skogfinsk museum
Oftedal, Kristin	Den Norske Turistforening
Ohrvik, Sven	Musiker
Planke, Anne-Mari	Den Norske Turistforening
Reusch, Marianne	allmannsretten.no
Romsaas, Henrik	Tromsø kommune
Rudsengen, Anne	Statens Naturoppsyn
Saghaug, Steinar	Friluftsrådernes Landsforbund
Sanderud, Marianne	Friluftsrådernes Landsforbund
Solberg, Veslemøy	Musiker
Sundtoft, Tine	Klima- og miljødepartementet
Øveraas, Nils	Den Norske Turistforening

STien - friluftslivets viktigste anlegg

Klima- og miljøminister Tine Sundtoft

Stiene er viktige for å få alle ut på tur. Ved å ha godt merkede stier og løyper kan alle ferdes sikkert og trygt i naturen. Stien kan også føre oss til attraksjoner som vi ellers ikke hadde tenkt på eller besøkt. Det kan være utsiktspunkter, kulturminner,- som en gammel seter eller nedlagt småbruk,- eller artige naturformasjoner. Merking og rydding av stier bidrar på den måten til et lavterskel friluftsliv, som er hovedmålet i regjeringens friluftslivspolitik.

Måten stier og ferdselsårer utformes på, hvordan de legges i terrenget og hvordan og hvor omfattende det tilrettelegges i tilknytning til stiene, har stor betydning for opplevelsesverdiene for de som vandrer på stiene. I tillegg kommer en rekke andre hensyn, som må avveies mot dette. Stien er ikke bare et redskap for oss i vår vandring i naturen,- den er også et kulturminne i seg selv. Stien gjør ikke bare at alle kan få oppleve naturen,- den inneholder også ofte interessant historie og er i seg selv et fascinerende kulturminne.

Tilrettelegging, opparbeiding og merking bidrar til at mange kommer seg ut på tur, og det er viktig. Regjeringens vil ha en friluftslivspolitik som gjør friluftsliv til noe alle grupper kan utøve,- også for eksempel småbarnsfamilier, bevegelseshemmede og eldre.

Stien kan også være et viktig verktøy i forvaltningen av sårbare naturområder, ved at ferdselen kanaliseres, slik at slitasjen blir mindre. I tillegg kan stien kanalisere ferdselen utenom viktige naturverdier. De aller fleste foretrekker å gå på stier, og dermed har forvaltningen et godt verktøy for å ivareta viktige naturverdier.

Når områder med en intensiv bruk tilrettelegges, gjør dette at mange kan bruke områdene uten at områdene mister sin attraktivitet. Når det er plass til alle blir det attraktivt å drive med friluftsliv. Områder nær bebyggelse og nær utfartsparkeringer og lignende kan i utgangspunktet ofte ha større tilrettelegging enn områder lenger unna. Samtidig er det viktig at det også i nærnaturen finnes områder og stier som er lite eller ikke tilrettelagt, slik at de som ønsker å ferdes i slike områder også kan ha denne muligheten uten å måtte reise langt av gårde. Vi skal være oppmerksom på at med stor grad av tilrettelegging blir en del opplevelsesverdier redusert. Det er derfor viktig at det ikke er omfattende tilrettelegging over alt.

Staten jobber aktivt med å rette fokus på stienes kulturhistoriske verdier. I denne sammenheng startet prosjektet «Historiske vandreruter» opp i 2013. Prosjektet er et samarbeid mellom Den Norske Turistforening og Riksantikvaren. Målet med prosjektet er å øke kjennskapen til og bruken av gamle ferdselsruter. En stor del av ferdselsveiene er i bruk i rutenettet, og bevares som kulturminne nettopp gjennom ferdsel. Gjennom dette prosjektet vil blant annet ferdselsårer som er gått helt eller delvis ut av bruk blir ryddet og merket, og blir dermed bevart for ettertiden.

Stien blir til mens du går

Ingun Grimstad Klepp, forsker Statens institutt for forbruksforskning (SIFO)

Vegen blir til mens du går sier vi, men vet at det ikke er sant. Vegene er planlagt og lagt lenge før vi setter våre føtter eller hjul på den. Stiene derimot blir til gjennom at den går. Den er dermed et avtrykk av de mange som gikk den før oss og viser med sin tydelighet og utydelighet hvordan de og vi velger å gå. Vi får den tydelige og mørke eller dype stien der bare ett valg er det riktige, og oppløsningen til utydelighet over myrer eller bart fjell. Tråkkene etter dyr som samler seg og leder der terrenget blir vanskelig, men oppløses i små enkeltspor i åpent lende. Der vegene er planlagt og ryddig, kan stiene være en uregjerlig. Vi går korteste veg, og ikke i vinkel selv om brostein, heller eller asfalt viser med all tydelighet planleggerens intensjon. Derfor ser vi sporene på skrå over plener, og til og med som hull i gjerder der korteste vegene går. Stiene er dermed våre aller mest demokratiske kulturminner. Ikke bare fordi turgåing er den mest utbredte friluftaktivitet, men også fordi stiene skapes av oss alle, til oss alle. Og ikke nok med det, stiene slynger seg vennlig frem og tilbake mellom alle steder mennesker er og dit de ville gå. Til skolen, til trygghet, til toppen eller andre hellige steder, katedraler og kirker, vann og utsikter.

Men vegene kan jo også forstås i overført betydning, som den retning livet tar, og her må vi jo gi ordtaket rett. Stiene blir til mens vi går. Men kanskje føler vi dette sterkt når vi går på en sti? Landskapet er jo ikke et fast fiksert bilde, men endres stadig i takt med våre skritt. Belønningen for å gå oppover er den måten landskapet rulles ut foran oss i det vi blikker over toppen. Selv har jeg aller mest glede av stiene når jeg finner dem igjen, etter å ha mistet dem og opplevd landskapets uoversiktliggjhet uten stiens trygge retning. Dermed er det mulig å si at heller ikke stiene blir til mens du går. De er der fra før. Det er jo nettopp det som gjør dem så trygge og gode. Og ikke minst så gir tanken på de mange som har gått dem før en opplevelse av samhörighet med mennesker som har levd i andre tider og under andre forhold enn oss. De gikk også akkurat her og opplevde landskapet bli til gjennom sine bevegelser i det slik også vi gjør. På stier oppnås slik nærhet til fortiden. I likhet med tekst er stier materialiserte handlinger, som begge danner føringer for fremtidig bruk.

Foredraget bygger på feltarbeid og intervjuer om tre turstier i Norge; Finnskogleden, Aurlandsdalen og Akerselven utført på begynnelsen av 1990-tallet. Dette resulterte i en dr. grad "Stier mellom kultur og natur" og en rekke artikler. Den artikkel som ligger nærmest foredraget er "Stier, fortidens fotefar" (Jacobsen & Viken 1999, Turisme, steder i en bevegelig verden) hvor også henvisninger til de jeg har latt meg inspirere av finnes.

Stiens rettsvern

Marianne Reusch (allemannsretten.no)

Allemannsretten til fri ferdsel i naturen er lovfestet i friluftsløvsloven fra 1957. Friluftsløvsloven har regler om hva man har lov til å gjøre på stier. Men ingen regler som verner selve stien.

Mange stier har vært brukt av mennesker i uminnelige tider. Rettsregler om hevd, alders tids bruk og sedvane kan til en viss grad beskytte langvarig bruk. Men i tillegg til lang tid, er det flere andre vilkår som i praksis sjelden er oppfylt. Derfor gir ikke disse reglene tilstrekkelig beskyttelse av gamle stier.

Mange stier og ferdselsårer forsvinner som følge av endret arealbruk. Plan- og bygningsloven er derfor like viktig som friluftsløvsloven for å verne om stiene slik at de overlever i områder som bygges ut. Gjennom kommuneplanens arealdel, reguleringsplaner og skreddersydde planbestemmelser kan kommunen sikre at stiene opprettholdes når et område tilrettelegges for nye formål. Adgangen til å stille vilkår om sikring av stier i tilknytning til byggetillatelse er også en løsning man bør være oppmerksom på.

Etablering av nye stier kan by på mange rettslige utfordringer, fra krav om samtykke fra grunneier til begrensninger i naturvernområder. Også her er virkemidlene i plan- og bygningsloven av stor betydning, sammen med blant annet muligheten for inngrepsløyve med hjemmel i friluftsløvsloven. Ekspropriasjon er ofte en lite ønskelig løsning. Men hvis det blir nødvendig å gå til et slikt skritt, kan det være nyttig å kostnadene ikke trenger å bli så høye.

I England har stiene hatt sitt eget rettsvern i mer enn 60 år. Reglene omtales som «Rights of Way» og innebærer blant annet at den som urettmessig stenger eller ødelegger en registrert sti, risikerer straff. I Danmark må grunneiere som vil legge ned veier og stier som fører til skoger, strender, utsiktspunkter og kulturminner, først søke kommunen om tillatelse. Det er mye å lære om rettslig vern av stier fra land vi kanskje ikke liker å sammenligne oss med når det kommer til friluftsliv.

Sårbare stier kunne trenge et bedre vern. Hva med en rødliste for utrydningstruede snarveier?

Fra verdikartlegging til STI- og løypeplaner

Nils Yngve Berg, Miljødirektoratet

Sti og løypeplan er begrep som blir brukt i flere sammenhenger. Mange av landets kommuner har utarbeidet sti og løypeplaner der målsetningen som regel er å legge til rette for et sti og løypenett, til beste for allmennheten. Målsetningen for arbeidet kan også ha flere formål. En kommune med høyt fokus på reiseliv vil i tillegg kunne poengtere at arbeidet skal bidra til at posisjonen som en ledende reiselivsdestinasjon blir styrket eller opprettholdt.

En sti og løypeplan kan også konkretiseres til et geografisk område som et verneområde eller et markaområde. Det utarbeides også tematiske planer som eksempelvis omhandler skiløyper for en reiselivsdestinasjon. I tillegg er det mange frivillige lag og organisasjoner som lager sti og løypeplaner for sin virksomhet.

Felles for all sti- og løypeplanlegging er behovet for et godt kunnskapsgrunnlag. Eksisterende sti- og løypenettet i en kommune består som regel av et mer eller mindre sammenhengende nettverk av større og mindre stier, turveger, landbruksveger og andre ferdselsveger, der store deler av nettet kan utgjøre ulike typer skiløyper om vinteren. I tilknytning til nettverket er det atkomster som parkeringsplasser og bussholdeplasser, mer udefinerte atkomster som veger, enden av bolig-gater og lignende, samt turmål som leirplasser, kulturminner, utsiktspunkt, topper og serveringssted. Et slikt nettverk av ferdselsårer kan også fungere som atkomst til- eller bindeledd mellom viktige friluftslivsområder i kommunen.

For å kunne videreutvikle et sti og løypenett er det viktig å kartlegge og registrere eksisterende atkomster, ferdselsårer, turmål og friluftslivsområder. En sammenstilling og systematisering av registreringsarbeidet letter analyse- og vurderingsarbeidet i etterkant. Det er nå utarbeidet en nasjonal metodikk for standardisert innsamling, oppdatering, lagring og distribusjon av slike data. Kommuner som har kartlagt og verdsatt sine friluftslivsområder bør lagre sine data i Naturbase – Kartlagte friluftslivsområder (Miljødirektoratet), og eksisterende sti og løypenett bør lagres i Nasjonal database for tur- og friluftsruter (Statens kartverk).

I sin enkleste form er det ofte eksisterende ferdselsårer og til dels atkomster og turmål som danner grunnlaget for sti og løypeplanleggingen. Erfaringene med å bruke viktige friluftslivsområder som et utgangspunkt for planlegging av grønnstruktur er kjent. Det finnes imidlertid få eksempler på at viktige friluftslivsområder har vært utgangspunktet for sti og løypeplanlegging på kommunalt nivå, men STImuli i Bodø kommune er et eksempel på dette.

Salten friluftsråd var tidlig ute med å kartlegge og verdsette friluftslivsområdene til sine medlemskommuner. Etter at Bodø kommune var ferdig med sitt arbeid ble det et økt politisk fokus på de nære turområdene i kommunen og sammenhengen mellom dem. Som en oppfølging av dette og etter innspill fra Salten Friluftsråd, tok politikerne i Bodø initiativet til STImuli-prosjektet. Prosjektet er en målrettet satsing på å utvikle bostedsnære turløyper i Bodø, der befolkningen skulle få godt merkete og tilrettelagte rundløyper mindre enn 500 m fra der de bodde. Kartleggingen av friluftslivsområdene ble dermed både en inspirasjon til prosjektet og et viktig grunnlag for gjennomføringen av planarbeidet.

«Fra rullebaner til turveger» - om planlegging for gående og syklende på Fornebu

Pedro Ardila, Områdeutvikling, Bærum kommune

Fornebu ble avviklet som Norges internasjonale flyplass i oktober 1998, etter at avgjørelsen om nedleggelse ble tatt i 1992. Fra 1939 da flyplassen åpnet, til 1998 var det bare fly og servicebiler som kunne bruke det ca. 3,5 kvadratkilometer store området. Asfalt og betong var å se nesten overalt med noen lange grønne striper med gress som skilte rullebanene.

I 1994 startet planleggingen for alvor, og visjoner for en «ny by» begynte å ta form slik at boliger, kontorer innenfor IT og rekreasjonsarealer skulle oppstå fra de flate asfaltpregede arealene. I 1996 ble det behandlet og godkjent en kommunedelplan KDP-1 som avklarte hovedgrepene. I 1999 ble en KDP-2 godkjent. Den fastsatte alle premissene for det som vokser frem, og har allerede begynt å høste noen kommunale, nasjonale og internasjonale utmerkelser og priser.

Visjoner og mål på Fornebu: Det ble arbeidet med visjoner og mål med mange aktører og i lange prosesser. Disse ble nedfelt i KDP1 i 1996 og videreført i KDP2 i 1999. Visjonene fastsatte ambisjonsnivået i forhold til innbyggere og brukere, nærmiljø, næringsliv, sysselsetting og boligbygging. Men det viktigste i denne sammenhengen er det som angår innbyggere og brukere.

Mennesket i sentrum

«I utviklingen av Fornebu skal menneskets ønsker og behov settes i sentrum, slik at området skaper trivsel og trygghet for beboere, nærmiljøet og andre brukere.

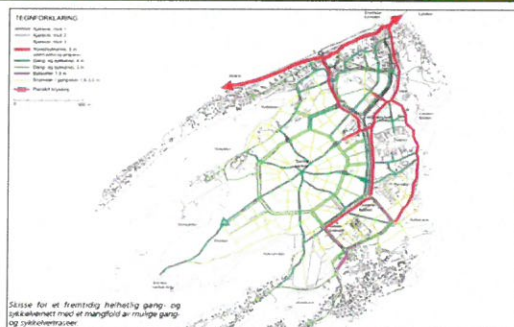
Etterbruken av Fornebu skal tilrettelegges for å møte befolkningens behov for et godt bomiljø, attraktive og opplevelsesrike friluftsområder og et bærekraftig næringsliv.

Området skal utvikles i et langsiktig perspektiv slik at hensynet til kultur, miljø, arkitektur og kvalitet ivaretas.

De naturlige ressursene på Fornebu skal pleies og ikke forringes for fremtidige generasjoner».

Innbyggernes ønsker og behov for å oppnå trivsel og trygghet i et godt bomiljø og med attraktive og opplevelsesrike friluftsområder var en befaling for å planlegge Fornebu og blant annet alle sykkel- og gangveier.

Nettverk av bilveier, sykkel- og gangveier

Kilde: Hefte fra Statsbygg.

Per i dag er alle hovedtraseer bygget med meget høy standard både for syklende og gående. Prinsipper om universell utforming ble fulgt opp slik at rullestolbrukere kan komme frem nesten overalt på området. Det som mangler i dag, er de små sykkel- og gangveiene (siste hierarkiske ledd) som betjener de innerste delene av områder som ikke er bygget ennå.

Presentasjonen viser illustrasjoner med diagrammer, kart, designprofiler og bilder som gir en helhetlig oversikt over det som har blitt bygget. Vi er mange som er stolte over resultatene. Et hefte/veileder er skrevet om dette, ført i pennen av de tidligere grunneiere: Oslo kommune og Statsbygg.

STIsatsinga – en pilar i aktivitetsdelen av Friluftslivets År

Anne-Mari Planke, DNT

Friluftslivets år 2015 har turstien som en viktig satsing. Stien er det friluftslivstiltaket som har størst potensiale til å få folk ut på tur, og er derfor pekt ut til et nasjonalt satsingsområde i Friluftslivets år 2015, jf tiltaksplan for Friluftslivets år pkt 5.1. vedtatt av Miljødirektoratet.

DNT er glade for at STIEN er et satsingsområde i FÅ15, og har sammen med Friluftsrådenes landsforbund (FL) bidratt til å løfte frem denne satsingen. Stiene er kanskje den viktigste tilretteleggingen for friluftsliv i Norge. Dette gjelder både i nærområdet og på fjellet.

Gjennom FÅ15 har vi løftet frem motivasjons- og aktivitetstiltak med utgangspunkt i stien. Dette støtter godt opp under det pågående Nasjonale Turskiltprosjektet. Der har Fylkeskommune, Gjensidigestiftelsen, DNT, FL og Norsk Friluftsliv satset på merking, skilting og gradering av turstier i Norge. Gjensidigestiftelsen og Fylkeskommunene har bevilget ca. kr 30 millioner i dette prosjektet i 2014/ 2015. Dette prosjektet kan bli et viktig folkehelseprosjekt i Norge. Det hjelper imidlertid ikke å skilte, merke og gradere om man ikke får folk til å benytte stiene. Derfor er det viktig at vi samtidig med skilting- og merking, øker oppmerksomheten på motivasjons- og informasjonstiltak som fremmer bruk av turstiene i nærområdene.

Vi ser at mennesker som får oppleve- og lære seg friluftsliv, fysisk aktivitet og felleskap i større grad oppsøker naturen og går på tur selv senere. Motivasjon til enkle turer i nærmiljøet kan skape en livslang helsefremmende hobby, og dette er også et vesentlig mål med Friluftslivets år 2015. Varig deltakelse i friluftslivet er nedfelt som et av målene med Friluftslivets år 2015, og hva kan stimulere til mer varig deltakelse enn å lære folk å gå en tur på stien?

I tillegg til å skape flere lokale friluftsopplevelser, gjøre friluftslivet tilgjengelig og åpent for tusener av nordmenn, vil vi også gjennom en større satsing på slik enkel tilrettelegging aktivisere mange til dugnadsarbeid. Dugnaden gir mange en aktiv hverdag, et sosialt fellesskap gjennom dugnadsmiljøet og en personlig glede for å kunne hjelpe andre. Stidugnad gir også livsglede og god folkehelse!

TURSKILTprosjektet

DET SKAL MERKES I HELE LANDET

Unn Dehlen, Gjensidigestiftelsen

Turskiltprosjektet skal bidra til å skape mer aktivitet i nærheten av der folk bor og oppholder seg gjennom å synliggjøre «nærfriluftsliv», som å gå (vandre), sykle, padle og å gå på ski.

Med dette for øyet skal prosjektet kunne gi merverdi i ulike perspektiver; som folkehelse, friluftsliv, nærmiljø, og reiseliv.

Prosjektet er et spleiselag mellom fylkeskommunene og Gjensidigestiftelsen og gjennomføres i samarbeid med frivillige lag og organisasjoner.

Øvrige samarbeidspartnere er DNT som bidrar med prosjektledelse samt Friluftsrådenes landsforbund og Norsk Friluftsliv. Miljødirektoratet og Innovasjon Norge er også representert som observatører i styringsgruppa for prosjektet.

I 2014 mottok over 320 små og store tiltak til sammen 29,6 millioner gjennom prosjektet, og ambisjonen er å bidra med tilsvarende beløp i 2015 og 2016. Samlet lengde for turruter som omfattes av planlagte tiltak er 12 695,5 km.

Hvem kan søke?

- 1) Frivillige organisasjoner og foreninger (idrettslag, speiderforeninger, grendelag, velforeninger, turlag osv) registrert med organisasjonsnummer i det offentlige frivillighetsregisteret.
- 2) Interkommunale friluftsråd.
- 3) Kommuner, reiselivsorganisasjoner, hytteforeninger og andre interessenter kan søke sammen med en frivillig organisasjon (kategori1) el. et interkommunalt friluftsråd (kategori2).

Hva kan støttes?

Prosjektmidlene skal gå til merking og skilting av turruter i tråd med:

1. Merkehåndboka 2013– utg.: Den Norske Turistforening, Friluftsrådenes Landsforbund og Innovasjon Norge, 2013 - www.merkehandboka.no
2. «Manual – Turskiltprosjektet», Turskiltprosjektet 2014 - www.turskiltprosjektet.no

Hvilke turruter prioriteres?

- Turruter i nærheten av der folk bor og oppholder seg
- Turruter som er ferdig prosjektert (planlagt)
- Prosjekter som inngår i en helhetlig plan eller strategi
- Turruter med plan for aktivitetstiltak/ synliggjøringstiltak
- Turruter med forventet stor bruk
- Turruter tilknyttet holdeplass/knutepunkt for kollektiv transport
- Samarbeidsprosjekter der flere parter deltar
- Prosjekter som legger opp til dokumentasjon av bruken (elektronisk, turpostkasser eller lignende)

OPPTUR for 8. klassinger,

Kristin Oftedal, Den Norske Turistforening

OPPTUR er et nasjonalt arrangement der 8. klassinger over hele landet blir invitert til en dag med friluftsliv, fysisk aktivitet og naturopplevelser. OPPTUR ble første gang arrangert i 2006 og har hvert år blitt arrangert den første onsdagen i mai.

DNTs lokale medlemsforeninger i skolens område er arrangør, og dagens mål for de ulike skolene er å gå til en topp eller et utsiktspunkt. Hver skole går en tur på rundt 10 kilometer. DNTs medlemsforeninger merker løypa i forkant og har vakter ute som viser vei.

DNT får svært god mediedekning på OPPTUR både lokalt og nasjonalt. DNT Sentralt lager pressemeldingsmateriale som blir benyttet lokalt. I tillegg lager vi materiale for invitasjonsbrosjyre og klippekort. I etterkant av turen får alle 8. klassingene et «Takk for turen»-brev der de inviteres til nye turer og aktiviteter med DNT ung lokalt. Dette for å unngå at OPPTUR bare blir en enkeltstående happening.

Gjennom OPPTUR og samarbeidet mellom de lokale turistforeningene og skolen får elevene en prøvesmak på friluftsliv, uavhengig av tidligere erfaring med fysisk aktivitet eller tur og friluftsliv. *Målet er å få flere ungdommer til å oppleve gleden ved friluftslivet, gjøre turmulighetene i nærmiljøet bedre kjent og skape en trivelig dag med fysisk aktivitet for alle.*

Mange av oss har lett for å benytte de samme stiene igjen og igjen når vi går på tur. Gjennom å gjøre ungdommene kjent med en sti i sitt nærområde, håper og tror vi at flere av dem tar denne i bruk i egen fritid. Vi har fått tilbakemeldinger om at noen 8. klassinger går den samme stien både med familie og venner i etterkant av OPPTUR, og at de da fungerer som veiviser og kjentmann.

Fakta om OPPTUR:

- OPPTUR er en nasjonal turdag for norske åttendeklassinger, arrangert av Den Norske Turistforenings medlemsforeninger
- OPPTUR arrangeres for 10. gang i 2015
- I 2015 deltar ca. 34.000 ungdommer på OPPTUR
- Turen er om lag 10 km lang og går til en topp eller utsiktspunkt i nærområdet
- I 2015 gjennomføres 112 OPPTUR-arrangementer fra Kristiansand i sør til Nordkapp i nord
- DNTs lokale medlemsforeninger har ansvar for å merke en løype til en topp eller et utsiktspunkt, og stiller med vakter underveis for å sikre at alle kommer trygt frem
- Fokus på arrangementet er sosialt samvær, naturopplevelser og fysisk aktivitet
- Deltakelse på OPPTUR er gratis for skolene

Grønne Turer – Turorientering på sti

Lasse Arnesen, Norges orienteringsforbund

Norsk Orientering har gjennom våre klubbers ulike turorienteringsopplegg ca 65.000 deltakere årlig. Grønne turer er første nivå på skalaen for fargenivågradering av Turorientering.

For de som ikke har prøvd turorientering tidligere, vil det være naturlig å starte med Grønne Turer. Enkle poster og turer i nærmiljøet skal skape trygghet og opplevelser. Konseptet med å finne poster er dessuten spennende for barn.

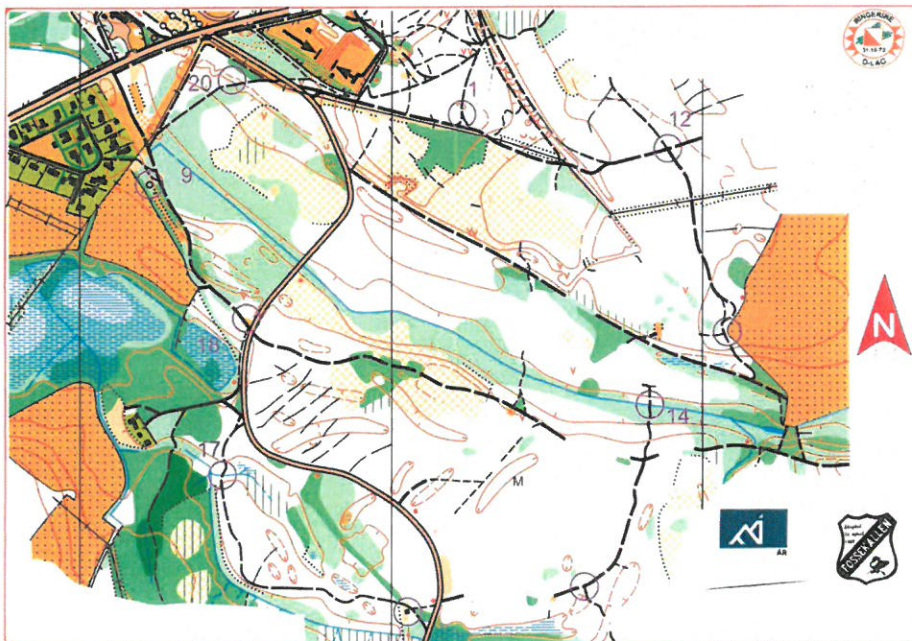
Postene er plassert i nærskogen, parker og grøntområder og benytter stiene som ledelinjer. Mange av postene vil ligge på/ved kulturminner som gir en ekstra dimensjon til turen. Nærterreng er ofte mer stifylte enn fjernterreng, og egner seg derfor til Grønne turer.

Kartene som benyttes er ofte i stor målestokk slik at det er enkelt å lese og stiene kommer tydelig fram.

Turene er tilgjengelig på turorientering.no og kan lastes ned derfra.

Postene kan ligge på eller i nærheten av Kulturminner. Kulturminnene er avmerket på kartet, og ved utskrift får man dessuten en beskrivelse av selve kulturminnet.

Neste trinn på turorienteringsstigen er «Blå turer»

Naturlos – trygge turer med spennende innhold

Per Svein Holte, Midt-Agder Friluftsråd

Naturlos: Organiserte turer i naturen med kjentmann, som forteller om natur og kultur. Turene skal være gratis

Historikk: Etablert 1996 av Friluftsrådene Midt-Agder og Lindesnesregionen, Skogselskapet i Agder og DNT-Sør. Gjennomført hvert år siden.

Formål: Samordne og tilrettelegge organiserte turer, med ulike lag og organisasjoner som arrangerer. Presentere turene i felles brosjyre som husstands distribueres, markedsføre på nettet og i media. Stimulere til et enkelt og naturvennlig friluftsliv og øke forståelsen for hvordan menneskets bruk har påvirket naturen. Stimulere til sosialt felleskap og fremme god folkehelse.

Samarbeid: I dag består naturloskomiteen av Skogselskapet i Agder, DNT-Sør, Lister Friluftsråd, Friluftsrådet i Lindesnesregionen og Midt-Agder Friluftsråd, som har sekretariatsfunksjonen.

Leverandører: Leverandører til programmet er ca 100 ulike lag og foreninger, som legger ned en betydelig dugnadsinnsats. Totalt har det de siste årene blitt arrangert ca 150 turer pr år.

Finansiering: Budsjett på ca kr 1.000.000,- inkludert dugnad. Reelle kostnader utgjør ca 50% av dette. Bidragsytere er spillemidler via FL, Aust- og Vest-Agder Fylkeskommuner, Kristiansand kommune, Fylkesmannen i Vest-Agder.

Type turer og deltakere: Programmet har et bredt spekter av turer. Det spenner over ulike tema, aktiviteter og ikke minst tilgjengelighet. Allmennheten er målgruppen.

Markedsføring: Program trykkes i 100.000 eksemplarer. Distribueres til ca 95.000 husstander, samt til servicetorg i kommuner, turistkontor o.l. Nettside www.naturlos.no, samt linker. Annonsering og annonsestøtte til arrangører. Media.

Resultater: I perioden fra 1996 til i dag har ca 200.000 turgåere deltatt på turene. Siste årene ca 15.000 pr år. Vi opplever at mange som er med på turene blir kjent og mer trygge på å gå på egenhånd. Det skaper også nysgjerrighet og lyst for nye turer

Veien videre: Vi oppfatter Naturlos som et vellykket prosjekt, men vil alltid være åpne for nye tanker om både innhold, samarbeid og målgrupper.

I presentasjonen trekker jeg også frem eksempler på turer.

Stiens opplevelseskvaliteter

Annette Bischoff, Høgskolen i Telemark

Du rusler gjennom skogen på en liten sti, kjenner solens stråler gjennom løvdekket og det myke trykket av en rot gjennom skoen din. Eller du tar på joggeskoa og springer langs den breie grusete turvegen rundt vannet. Du hører lyden av skrittene dine som driver deg fremover, har fokus langt fremover på stien. Om du velger den ene eller den andre stien, om du går barfot eller springer med joggesko, så har det betydning for opplevelsen.

Mitt hovedfokus har vært hvilken betydning tilretteleggingen av turstier har for opplevelsen av naturen? Og hvordan en relasjon til natur skapes? Jeg har vært opptatt av det vi tar for gitt, det vi ikke tenker over og det vi ikke problematiserer. Som for eksempel forståelsen av at økt tilrettelegging skaper økt tilgjengelighet og dermed en nærere relasjon til naturen, som igjen forutsettes å lede til f.eks. miljøvennlige handlinger, bedre helse og identitet.

Mitt utgangspunkt er møtet mellom menneske og sti. Jeg opptatt av hvordan tilretteleggingen av turstier skaper bestemte premisser for hvordan mennesker opplever og forstår naturen. For det første sammenhengen mellom stien, mennesket og naturopplevelsen. For det andre sammenhengen mellom politikk, forvaltning og det enkelte menneske.

Foredraget tar stien inn i grenselandet mellom kulturen og naturen. Jeg ser på den relasjon som skapes mellom menneske, sti og natur. Stien som filter mellom turgåeren og naturen, stien som siviliserer det usiviliserte. Stien som gir føringer for hvordan naturen skal oppleves og erfares og menneskets kroppsliggjøring av stien, kulturen og naturen. Gjennom dette fokus blir det tydelig at der her er en sammenheng til de større spørsmålene knyttet til sammenhengen mellom politikk, forvaltning og den enkeltes opplevelse av naturen. Jeg er opptatt av hvordan de overordnede politiske linjene skaper premisser for forvaltningen av naturen og hvordan dette i sin tur påvirker den relasjon som skapes mellom mennesket og naturen.

Mitt foredrag handler om den komplekse tilretteleggingen av turstier og jeg ønsker å tydeliggjøre fagfelter som bør være en del av «stiens fagfelt». Fagfeltet er i dag i hovedsak knyttet til forvaltningsmessige, naturvitenskaplige, juridiske og politiske perspektiver. I tillegg kan stitilretteleggeren dra nytte av fagfelt som tar et pedagogisk, opplevelsesmessig perspektiv på de politiske mål og visjoner knyttet til stitilretteleggingen. Hensiktene med dagens stitilrettelegging er mange, men der er ikke samsvar mellom den måten vi tilrettelegger på og de politiske målene knyttet til bedre helse, opplevelse av stillhet etc. Vi må ta et utgangspunkt i hvordan relasjon til naturen skapes og hvilke kvaliteter vi ønsker at mennesker skal oppnå på turen ut i det fri for best mulig å kunne svare på den politiske ambisjon.

Turveier for alle, om tilrettelegging for flerbruk i Tromsømarka

Henrik Romsaas, Tromsø kommune

Tromsømarka på Tromsøya er spesiell da det er den eneste bymarka i Norge som ligger midt inne i en by. Bebyggelsen ligger langs havet på alle kanter av øya, mens bymarka ligger som en grønn oase i midten, på et høydedrag fra sør til nord. For mange er det derfor raskere å ta seg til fots, på sykkel eller ski gjennom bymarka på tur til arbeid og studier. Samtidig får de flotte naturopplevelser, et sunt legeme og et lyst sinn! Miljøet og lommeboka spares også.

Tromsømarkaprojektet, i regi av Tromsø kommune, har i snart fire år tilrettelagt for mer fysisk aktivitet, mer friluftsliv og mer dagligtransport i grøntområdene på Tromsøya. Tilretteleggingen av stier og turveier spenner fra små enkle stier, klopping av våte partier og litt grusing til full opparbeiding av turvei med lys som skal tjene både som konkurranseløyper for skiidrett og gangvei for fotgjengere vinterstid.

Et av målene for Tromsømarkaprojektet er å dempe og avverge sambrukskonflikter mellom brukergrupper. Gjennom forsøk med nye typer tilrettelegging, utarbeiding av samspillsregler og informasjon til brukerne er det gjort nyttige erfaringer.

Stien til kulturminnene.

Birger Nesholen, Norsk Skogfinsk Museum.

Stier er de eldste kulturminnene. Mennesket laget stier lenge før det utviklet evner til å produsere andre kulturminner. Stier var infrastruktur for framkommelighet og orientering i terreng og landskap, og er det fremdeles. Stiers funksjon er den samme i dag som for titusener av år siden.

Og stier i landskapet ble laget lenge før mennesket. Maur, elefanter og en rekke andre dyr har laget og vedlikeholdt stier til alle tider. Mange av de stiene som har blitt menneskets ferdselsårer er opprinnelig laget av dyr. Der var det lettere å gå også for mennesket. Til gjengjeld gjør mange dyr seg nytte av de mengder av stier som mennesket har tråkket opp ut fra sine behov. Der er det lettere å gå også for dyrene.

Menneskets stier har en mening. De går, i hvert fall opprinnelig, fra noe og til noe. Når slike stier ble etablert for lang tid tilbake, regnes i dag mye av dette «noe» som kulturminner. Skoleveger, kirkeveger, kremmerveger og andre sti-veger for mange personers nødvendige ferdsel gjennom generasjoner, ble trygghet for ferdsel. Selv det mest ødeliggende skogshusvære kunne finnes også av andre, ved å følge stien – så lenge den var synlig ved at folk periodevis tråkket den.

I dag ligger tidligere generasjoners stier som bruksressurs for oss. Stiene i seg selv skaper nyttige tanker; om de som har levd før oss, og måten vi har utviklet måter å leve på. Ved å følge stiene får vi økt innsikt, opplevelse og kunnskap om de som har levd før oss, og det som var nødvendigheter i deres liv. Langs stien finnes kulturminner, ofte i flere historiske lag. Både i form av omfattende virksomhet, som kullbrenning, jernblestring, myrslått og annet, og i form av mer sporadiske minner som hvilesteiner, innskrifter og klopper.

Når vi er klar over kulturminnene langs stiene, blir vi mer årvåkne i vår oppmerksomhet. Stien blir ikke lenger en vandring fra A til B. Den kan bli en vandring fra A til M. Stien blir ikke lenger bare en sti. Den går gjennom punkter av opplevelsesmessige og kunnskapsmessige milepeler i landskapet. Inniblant er milepelene oaser av kulturlandskap med helt annen menneskepåvirket naturproduksjon. Men allikevel med stor innholdsmessig forskjell sammenlignet med det de fleste av oss lever i i dag.

Stien er i tillegg til å være kulturminne i seg selv, ferdselsåre og veiviser til kulturminner. Det beriker friluftslivet. Visst er det en opplevelse å gå i «uberørt» natur, fri for synlig menneskelig innblanding. Men de fleste opplever nok kulturminnene som nettopp milepeler i vandringen. De skaper helt andre tanker i oss; tanker som er nyttige både bakover og framover i tid.

Bruk av stein i restaurering av STiar og gamle ferdslvegar. Erfaring med bruk av kompetanse frå Nepal.

Anne Rudsengen, Statens naturoppsyn (SNO)

Erfaringa eg ynskjer å dele er frå Jostedalsbreen nasjonalpark, frå 2008 og framover. Her har SNO hatt ansvar for å få utført arbeidet på vegne av Jostedalsbreen nasjonalparkstyre som er forvaltningsstyresmakt.

Jostedalsbreen nasjonalpark har mange bratte stiar og gamle ferdslvegar. På fleire av desse vart det for over 100 år sidan mura opp steintrapper og lagt hellegangar på vanskeleg framkomelege strekningar.

Føremålet med restaureringsarbeidet er tredelt:

Kulturminne: Ta vare på det tidlegare arbeidet gjennom å utbetre det.

Naturvern: Redusere slitasje på sårbar natur, t.d. moreneryggar.

Friluftsliv: Utbetre bratte og vanskelege stader for trygge ferdsla.

Hovudpunkt:

Steinsetting eignar seg ikkje alle stader, som i flatt terreng.

Få oversikt over korleis vatnet renn, både smeltevatn og regnvatn.

Prioriter dei viktigaste områda fyrst.

Bygg på gammal kompetanse på steinsetting/steinmuring.

"Ikkje spør frisøren om du treng hårklypp".

Kva kostar det å restaurere stiar ved bruk av stein?

Inga fasitsvar! Tilhøve som gjer det vanskeleg å rekne ut er: Reparasjon eller nybygging?

Finst det eigna stein i nærleiken eller må ein bere langt eller transportere med helikopter?

Kor mange stikkrenner må byggast? Kor stort er revevegeteringsarbeidet? Kvar kan ein bu?

Døme kostnader:

Kamperhamrane, berre stadeigen stein og nesten berre restaurering: 300 m steinsatt sti, 20 store siktevardar, 9 steinsette stikkrenner og ca 1 km rydding av skog langs sti. Tilsaman ca. 450 000 kr (eks mva). Utgifter til steinarbeidet (sherpaene) ca. 300 000, prosjekt- og arbeidsleiing og skoging ca 110 000, resten til: anbod, etablering og transport av brakkerigg, verkty mm. Arbeidsinnsats frå SNO kjem i tillegg.

Foto frå Anne Rudsengen, SNO

Erovert del av stien mot Skålatårnet

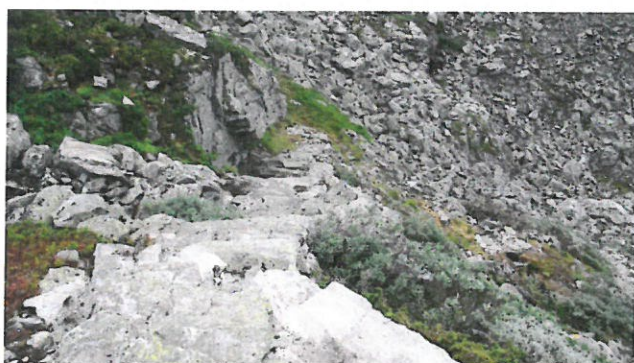
Etter der ein trase er valt for å styre ferdsla

100 år gammel hellegang mot Skålatårnet blir restaurert

Dei gamle steintrappene og hellegangene over Kamperhamrane er restaurert.

Bratt opp Kamperhamrane der det opp gjennom tida har vore tilrettelagt med tusenvis av stein.

Den enkle STien

Dag Olav Brækkan, DNT Oslo og Omegn

Hva er den enkle stien? Menes det en sti som er enkel i sin form eller enkel å gå på? Fins det egentlig noe fasitsvar på det? Hver og en vil nok oppfatte forskjellig om hva en enkel sti er. Alt ut fra hvordan vi selv er vant til å bevege oss i terrenget og hva vi forventer.

En sti er pr definisjon en naturlig, ikke tilrettelagt rute i naturen, som en kan gå på. Til forskjell fra en vei, som er tilrettelagt med masser og som skal tåle stor belastning. Men, en kan også tilrettelegge en sti, slik at den blir bedre, eller enklere å ferdes på.

Tilrettelegging krever innsats, det gjøre seg ikke selv. I DNT og andre frivillige grupper nedlegges det utallige timer av frivillige ute i felt, med stirydding, merking og tilrettelegging for brukerne. Årsverk i administrasjonene, der det fins, bidrar til effektiv håndtering, og ikke minst, alt planleggingsarbeid. Det er nemlig ikke bare å lage og opprettholde stiene. Lovverket setter store krav til det administrative rundt stiene. Grunneiertillatelser, vernebestemmelser, viltforvaltning, mm. bidrar til utallige søknader og korrespondanse. Fylkesmenn, fjellstyrer, SNO og andre sitter som motpart og skal både verne og bidra til utvikling og samfunnsliv. Noe som krever godt regelverk, men også fleksibilitet.

Det er også krav til hvordan stien skal være. Skiltene skal ha en viss standard, med skrifttyper, farger og symbol. Dette er med på å gjøre det lettere for brukerne, som kommer tryggere og enklere fram til dagens mål. Standarden er satt i Merkehandboka, som de fleste i landet når følger.

I dag er det slik at stiene også skal oppfylle behovet for flere brukergrupper. Ridende, syklist, løpere, gående, arrangementer; det er mange som ønsker å benytte stiene. Dette er som regel lovlig, og vi må tenke, hvordan kan vi la alle disse benytte stiene, og likevel bevare stiene slik at de er trivelige å ferdes på? Større tilrettelegging? Skille brukergruppene? Forbud? Her er det nok ingen entydige svar. Vi ser at problemet er størst der det er mest folk, i ytterkant av marka eller fjellet. Lengre inn vil det ofte være mindre problematisk. Her ferdes det færre, og naturen kan godt tåle det.

Naturen kan snu vrangside til og skape betydelig merarbeid for den som prøver å opprettholde en sti. Vind, nedbør, snømengder på uvante steder. Alt dette kan utfordre enhver stiarbeider. Når dagene går med til å rydde opp i utallige toppbrekk som ligger i en vase, i stedet for nødvendig merking langs stien, får en kanskje ikke gjort det en helst skulle ha gjort. I tillegg fins det jo mer menneskeskapte utfordringer, som hogst og bygging i stitraseen. Da gjelder det å ha god kontakt med foretakshaver og både være smidig og kravstor på en gang.

Alt dette må til for å skape de gode opplevelsene, langs den enkle stien.

Det er ikke enkelt!

Grunneier – en samarbeidspart?

Nils Bøhn, Norges Skogeierforbund

For grunneier er eiendommens arealer en økonomisk ressurs, en inntektskilde, ofte en arbeidsplass og normalt et bosted. For allmennheten (og også grunneierne) er arealene en del av norsk natur og kulturlandskap og arealer for friluftsliv.

I dette ligger det innebygde interessekonflikter som kan føre til konflikter. De kan imidlertid løses gjennom samarbeid om gode løsninger, basert på friluftslivets lov som lovmessig grunnlag og positiv vilje hos både grunneiere og friluftslivet. I det store bildet må konfliktnivået anses som moderat.

Friluftslivsorganisasjonene og grunneierorganisasjonene har arbeidet aktivt for å legge forholdene til rette for å unngå unødvendige konflikter. Vi har hatt et felles ønske om at det skal legges til rette for friluftslivet på en god måte, samtidig som grunneierens interesser blir ivaretatt. Viktige tiltak:

- Samordning og til dels felles kommunikasjon om hvilke rettigheter, begrensninger i rettigheter og plikter friluftslivet og grunneierne har etter friluftslivsloven. Bl.a har vi samarbeidet om en felles veileder om de nye reglene i friluftslivsloven.
- Vi har utarbeidet standardavtaler for tilrettelegging og merking av turstier og for skiløyper med inntil 4 meters bredde.

Verken grunneierorganisasjonene eller friluftslivsorganisasjonene kan instruere hvordan enkeltmedlemmer skal oppføre seg. Vi har imidlertid tro på at vi gjennom felles forståelse av ulike problemstillinger nasjonalt kan bidra til å dempe mulige konflikter lokalt.

Spesielt på 1970-tallet var det et høyt konfliktnivå mellom friluftsliv og skogbruket om hvordan skogbruket burde drives. Dette førte til endringer i lovverk, og en betydelig kompetansebygging i skogbruket.

I norsk skogsertifisering har hensynet til friluftslivet og spesielt stiene vært sterkt vektlagt helt fra det ble oppnådd enighet om Levende Skogs standarder for et bærekraftig skogbruk i 1998. Dette er unikt for Norge. Dette var naturlig ut fra den sterke norske friluftstradisjonen, men var også et resultat av at Friluftsrådene Landsforbund og FRIFO deltok aktivt i den arbeidsgruppa som utviklet standardene.

Standardene ble revidert i 2005, men p.g.a av uenighet om en særskilt revisjon av kravpunktet om skogreising og treslagsskifte, brøt samarbeidet med naturvernorganisasjonene og friluftslivsorganisasjonene sammen i 2010. Skogstandarden endret da navn fra Levende Skog standard til Norsk PEFC Skogstandard.

Ved oppstart av revisjonen av PEFC-standard i 2013, sa Friluftsrådene Landsforbund ja, mens Norsk Friluftsliv valgte å si nei til å delta i arbeidet med å utforme et revidert regelverk for hvordan norsk skogbruk skal drives. Ved revisjonen er likevel hensynet til friluftslivet og stiene ytterligere styrket gjennom en rekke små og store endringer i kravpunktene. Friluftsliv er sammen med hensynet til vann og klimaperspektivet «vinnerne» i denne revisjonsrunden.

STier rett i kartet

Nils Flakstad, avdelingsdirektør, Statens kartverk

Hva hadde friluftslivet vært uten kart?

Kartet bruker vi til å planlegge turen og til å finne fram dit vi skal. Kartet bruker vi når vi vil hente fram minnene fra turer vi har gått. For friluftsfolket er stien noe av den viktigste informasjonen i kartet, den viser «vei» og den viser muligheter.

Kartverket forvalter stier og tur- og friluftsruter i nasjonale kartdatabaser. Dataene er gratis og tilgjengelig for bruk. Målsettingen er at dataene skal være den beste kilden for alle kartprodukter som tilrettelegges for friluftslivet, enten det er som papirkart eller kart på GPS'en.

Å holde kartinformasjonen oppdatert er krevende, og det er spesielt krevende med stier som er vanskelig å fange opp med vanlige kartleggingsmetoder. De beste til å kartlegge stien eller kontrollere at den går riktig på kartet er de som bruker stien, og de beste til å fortelle om en sti er en merka rute er de som har ansvaret for å merke og vedlikeholde ruta.

Kartverket ønsker å samarbeide med kommuner, frivillige organisasjoner og privatpersoner om å framskaffe det beste datagrunnlaget. Opplegget er klart.

Med tjenesten www.rettikartet.no er det tilrettelagt for at den vanlige turgåer eller frivillig organisasjon skal kunne melde inn feil og mangler på stier og ruter.

Gjennom nasjonale standarder og produksjonsrutiner er det tilrettelagt for forvaltning av stier, tur- og friluftsruter som en del av det ordinære geodatasamarbeidet med kommunene.

Kartverket oppfordrer alle til å bidra til å oppdatere og forbedre stiene og rutene i kartet. En felles innsats vil komme alle til nytte.

Merkehåndboka – lik gradering, merking og skilting til nytte for alle

Anne Mari Aamelfot Hjelle, Den Norske Turistforening

Merkehåndboka er en håndbok for enkel tilrettelegging for ferdsel i naturen. Den inneholder maler og systemer for tilrettelegging for vandring, skigåing, sykling og ferdsel på vann. Merkehåndboka er et resultat av bredt samarbeid mellom friluftslivsorganisasjoner, reiselivet og offentlige myndigheter og kombinerer den tidligere «Merkehåndboka» (2009) utgitt av Den Norske Turistforening (DNT), Friluftsrådernes Landsforbund (FL) og Forbundet Kysten (KYSTEN) og «Skilting og gradering av turløyper og andre aktivitetstilbud i naturen» (2011) utgitt av Innovativ Fjellturisme AS (IFT).

Målgruppen er alle som tilrettelegger for naturvennlig ferdsel, uavhengig av om målet er et lavterskeltilbud i nærmiljøet, en rute i fjellet, i skogen eller langs kysten eller for å presentere ulike aktiviteter ved en reiselivsdestinasjon.

Tilrettelegging

Merkehåndboka tar for seg all tilrettelegging for små tiltak som stier og enkle skiløyper. I tillegg tar håndboka for seg merking, symboler, gradering og skilting for aktivitetene sykling og skigåing, tilrettelegging for ferdsel på vann omtales også. Tiltakene som presenteres her, faller inn under begrepet naturvennlig tilrettelegging slik det omtales i DN-håndbok 27-2006.

Symboler

Symbolene kan brukes både på skilt og informasjonstavler, i brosjyrer og på nettsider. Symbolene viser aktivitetene vandring, skigåing, sykling og padling/roing. I tillegg kan man finne oversikt over symboler for andre aktuelle aktiviteter på www.merkehandboka.no. Disse er hentet ut av Kartverkets symbolfonter for idrett og friluftsliv og oppdatert til dagens krav til utforming. Symbolene brukes gradert m/fire definerte farger (negativ) eller ugradert i sort/hvitt (positiv). Symboler på skilt er ikke påkrevd, men dersom man velger å bruke symboler skal symbolpakken i Merkehåndboka benyttes.

Gradering

Gradering handler om å være bevisst ulikheter mellom forskjellige ruter. Å tildele en rute en typebetegnelse betyr at man kategoriserer ruten i forhold til andre ved hjelp av ulike kriterier som høydemeter, underlag, tekniske utfordringer, lengde etc. Graderingssystemet består av de fire ulike fargene grønn, blå, rød og sort. Disse beskriver følgende vanskelighetsgrader; enkelt, middels, krevende og ekspert. Dersom man ikke ønsker å gradere aktivitetene skal symbolene brukes positivt, dvs. svart figur gravert eller trykket på hvit bakgrunn.

Gradering av turruter er ikke et krav, men dersom man velger å gradere skal tabellene beskrevet i Merkehåndboka brukes.

Skilting

Skiltenes utforming kan variere fra sted til sted innenfor de rammene som er gitt i Merkehåndboka. Den aktøren som er ansvarlig for vedlikehold av ruten må fremkomme tydelig enten foran/bak på selve skiltet eller på skiltstolpen, og ruten må være merket før skilt settes opp. En rekke hensyn må tas ved utforming av skilt. Disse er beskrevet i håndboka.

På www.merkehandboka.no kan man laste ned håndboka i PDF med alle vedlegg samt eksempler på skilt, symboler og graderingstabeller. På nettsiden finner man også henvisning til aktuelle prosjekter og liste over skiltprodusenter.

Er det noen som bruker alle STIene? – Om tellinger og effekt målinger. **Vegard Gundersen, Norsk institutt for Naturforskning (NINA),**

En sti er ikke en sti. Dette er et godt utgangspunkt når man skal måle bruken av stiene. Stinettet viser et stort mangfold på mange variable og bruken av landskapet er komplekst. Dette kan vi lett illustrere med studier der vi har delt ut GPS enheter til de besøkende til et område, f.eks. Hjerkinnt mot Snøhetta. Ferdsele konsentreres langs merkede stier, og intensiteten varierer stort innenfor korte avstander. I tillegg er det selvfølgelig en del som går utenfor merkede eller tydelige stier. Målinger fra fjellområder viser at mellom 80 % og 90 % av de besøkende følger merkede eller godt synelige stier i fjellet. Det å måle ferdsel på stiene fanger med andre ord opp mange av de besøkende.

NINA har i samarbeid med Statens Naturoppsyn brukt automatisk tellere i en rekke fjellområder siden 2009. I tillegg er det målt en del stier i bynære områder, f. eks. Oslo, Moss og Lillehammer. I alt er det 203 stier som er målt i perioden, noen er målt kun ett år og for mange foreligger det tidsserier. Den lengste tidsserien er fra Kongsvold fjellstue og den kan brukes som en illustrasjon på hvor dynamisk bruken av en sti/lokalitet er over tid. Vi har identifisert en del fellestrekk ved bruken av stiene med hensyn på at bruken varierer stort gjennom året, sesong, uka og døgnet.

Kunnskap om den dynamiske bruken av stiene kan brukes for å måle effekter av stiintensitet på villreins arealbruk og trekk. Vi viser et eksempel på dette, der en generell modell viser at hvis det er mer enn 30 passeringer på en sti i løpet av dagen, begynner villreinen å få problemer med å krysse stien. Er det mer enn 220 passeringer på en sti, er det full barrierewirkning; reinen krysser ikke over stien. Kunnskap om bruken av stien kan også brukes inn i andre økologisk sammenhenger, enten det er forstyrrelse dyreliv, slitasje vegetasjon eller annet.

Et annet bruksområde for tellere er å måle effekter av forvaltning og tilrettelegging: Hva skjer hvis vi fjerner eller endrer traseen til en sti, eller etablerer en ny merket sti i et område? Våre erfaringer er at det ikke er nok å måle kun den stien det gjelder, men man må ha mange målepunkter i et større landskap. Det å måle effekter er med andre ord ressurskrevende, fordi folk tilpasser seg svært forskjellig til en fysisk endring. Det er etterhvert mange eksempler på der man har manipulert med stisystemet, men det er dessverre få eksempler der man med tall kan vise hvilken endringer manipulasjonen har medført. Fra Oslo har vi imidlertid eksempel på hvordan bruken varierer med tilretteleggingsgrad. Vi bruker også tall fra stien til å si noe om aktivitetsnivå og helseeffekter. Dokumentasjon på et at stier er mye brukt kan for eksempel brukes som «brekkstang» til å få mer ressurser til tilrettelegging og forvaltning.

Vi holder for tiden med på å måle effekter av tilretteleggingstiltak i regi av det nasjonale Turskiltprosjektet. Det er interessant å observere at bruken av sti/veg rundt Sognsvann i løpet av en time sommerstid kan ha flere besøkende enn en T-merket sti i fjellet har gjennom hele sommeren. Et siste eksempel på hva tall fra stiene kan brukes til handler om å måle helseeffekter. I Moss måler vi bruken av stiene i markaområder og inne i byen, for å sette dette i sammenheng med data på folks helse og bruk av nærområdet.

Foredraget vil også kort nevne noen tekniske og praktiske erfaringer med bruk av automatiske tellere.

Om å gå seg vill langs oppgåtte stier

Frode Flemsæter, Bygdeforskning

"Naturen er et sted for møter man ikke selv har regissert", var det en som sa til meg en gang. Ferdselen langs stiene endres til enhver tid, og dermed også møtene mellom folk. Til nå har disse møtene vært uregissert i Norge. Men er det slik at vi i stadig større grad trenger eller ønsker å regissere møter mellom folk – også på stien? Media forteller oss om konflikter mellom folk som på ulike måter beveger seg rundt i naturen – på stien, i skisporet, langs elva, på vidda. I et forskningsprosjekt har vi sett på endringsprosesser og påfølgende spenninger i friluftslivet. Vi har sett på hva som blir oppfattet å høre hjemme eller ikke, på bestemte steder, til bestemte tider – altså, friluftslivets moral. Friluftslivets moral kan både inkludere og ekskludere brukere av naturen, alt avhengig av hvem som har regien. I dette foredraget skal jeg stille spørsmål, mer enn å forsøke å gi svar. For svarene i friluftslivets moral har vi nok et felles ansvar for å finne.

Turstivise

Inn gjennom skogen går der ein tursti mosekledd og grå
han er så liten og veks i saman, men er eit minnesmerke der han går
ein gong var dette eit viktig vegfar som førte menneske til hus og heim.
Ein tursti skulle vara evig veit du, sku jammen vara evig.

Ein gammal tursti som står og vitnar om ei svunnen tid,
det er ei soge om gammal storheit, kamp mot naturen, kamp som er forbi.
No vert det kjempa på andre frontar, men nye turstiar det treng me lell.
Ein tursti skulle vara evig veit du, sku jammen vara evig.

Kva er ein tursti? Ein tursti er så mange rare ting.
Eit far i skogen, ein strek på kartet, fotefar med mang ein sving.
Ein gammal snarveg, ei ferdselsåre, tråkk og skiløype eller seterveg.
Ein tursti skulle vara evig veit du, sku jammen vara evig.

Kvar du så snur deg det trengs ein tursti langsmed sjø og å.
Ein tursti den trenger du å rydde, ein tursti må du merke for å gå.
Sett strek på kartet, lag regulering, få deg avtale og pengestød.
Ein tursti skulle vara evig veit du, sku jammen vara evig.

Har du ein tursti? Å jau du har nok ein for alle har,
ein sti du bruker til turar ute, ein sti du ikkje syne vil ein kvar,
ein sti for kjærleik, ein sti for stille, for trivsel, betre helse og litt ro
Ein tursti skulle vara evig veit du, sku jammen vara evig.

tekst Morten Dåsnes
etter Skigardsvise av Stanley Jakobsen
melodi Finn Ludt